

פרשת **בְּלָק**

צִדְקַת מַעֲשֵׂה אֱמֻנָה – בָּלָק

וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹהֵיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לְבָרְכָה... - מהו סוד כוחה של הקללה?

"גיבורי" הפרשה שלנו הם שני שונאי ישראל, בָּלָק מלך מואב, המזמין אליו בדחיפות את "נביא" אמות העולם, בַּלְעָם בֶּן בְּעוֹר, מצאצאיו של לבן הארמי, כדי שיקלל את עם ישראל. בלעם בא לקלל, אך בסופו של דבר נמצא מברך. הקב"ה שם בפיו, בעל כורחו, ברכות מאליו לראשו של עם ישראל. מעניין שבפרשתנו אין זכר לשורש ק.ל.ל, ולמילים הנגזרות ממנו, ובמקומו, נזכרים שמות-פועל נרדפים כמו, "לָכֵה נָא אֶרֶץ לִי אֶת הָעָם הַזֶּה", או "קְבֵה לִי אֹתוֹ". רק בספר דברים, מסכם משה את תוכן פרשתנו בפסוק וחיצי, "וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ אֶת בַּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִפְתּוֹר אֲרָם נְהַרִים לְקַלְלֶךָ: וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמַע אֶל בַּלְעָם וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לְבָרְכָה כִּי אֶהְיֶה ה' אֱלֹהֶיךָ: ".

ויש מקום לשאול, מה טיבן של ברכה וקללה, כשהן יוצאות מפיו של בן-אנוש? האם יש בהן ממש? ומדוע נקראו בשמות אלה? מה משמעותם של שרשים אלה, ומה הם באים לבטא, מצד פנימיותם?

קל יותר לקבל ולהבין את כוחה של הברכה, שהרי הקב"ה ציווה את הכוהנים "כֹּהֵן תִּבְרַכְנוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". אך מעצם העובדה שהקב"ה הופך את הקללה של בלעם לברכה, שבאה להיטיב ולהוסיף, משמע שעניינה של הקללה להרע ולהחסיר. כמו שהקב"ה נתן את הכוח לברך, כך נתן הקב"ה לאדם גם את הכוח לקלל. וכמו שכדי שהברכה תתממש, נדרש קיומם של תנאים מוקדמים, כך גם כוחה של הקללה מוגדר ומוגבל.

כיצד מקללין? אצל בָּלָק וגם אצל בַּלְעָם אפשר לראות בין השאר, את החשיבות הגדולה המיוחסת למקום ממנו "נכון" לקלל. אם נתייחס למקומות שבלק מציע לבַּלְעָם, הרי התורה מעידה לגבי המקום הראשון, "וַיֵּרָא מִשָּׁם קֶצֶה הָעָם". לאחר כשלון הניסיון הראשון, מבטיח בָּלָק לבַּלְעָם, "לָךְ נָא אֶתִּי אֶל מְקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפְסָ קֶצֶהוּ תִרְאֶה וְכֹלֹ לֹא תִרְאֶה". מה משמעותה של ראייה זו? ובמיוחד לאור עדותו של בלעם על עצמו, "נָאִם בַּלְעָם בְּנֹו בְּעַר וְנָאִם הַגִּבּוֹר שְׁתֵּם הָעֵינֹו"?

המקלל, משלב לשם כך, את כוח הדיבור שלו עם "כוח הראייה". כדי שהקללה תתפוס, דרושה 'עין רעה', כלומר הסתכלות שלילית על המקולל, חיפוש אחר נקודות תורפה וחסרונות שבו, והעצמתם. לקלל זה גם ההיפך מלכבד. לכבד מלשון כַּבֵּד, משמעותו לתת למכובד, ביחס שאנו מפגינים כלפיו, את המשקל הראוי לו. וכדברי רש"י, "כל קללה שבמקרא, לשון הקל וזלזול". תנאי הכרחי ומוקדם לקללה הוא יחס של קלות ראש וזילות מצידו של המקלל, התייחסות אל המקלל, כאל משהו קל וחסר ערך, זלזל, "כַּמֶּנְיָ אֲשֶׁר תִּדְבְּרוּ רֹחַ", קש, שקשקש.

היבט נוספת של הקללה הוא כעס ושנאה מצידו של המקלל, הרואה עצמו פגוע מעצם קיומו של המקלל, ומוכן היה, אילו רק ניתן, לקלות (משרש ק.ל.ה) אותו בתנור, להשפילו ולגלות את קלונו ברבים (להאדים את פניו מבושה). הקללה נועדה לקלקל (להחסיר ערך, לעשות קל) את תדמיתו של המקלל ואת הטוב שבו. בכל אדם יש חסרונות, וההתמקדות בשלילי שבו, גם בלי לקלל אותו, כמו מעצימה את השלילה וגורמת לה לכסות ולהאפיל על הצדדים הטובים שבו. ראייה זו, האוחזת בנקודות התורפה שלו, הופכת להיות מעין קטרוג בפני שמיים, המזמין את מידת הדין להיכנס מבעד לפרצה זו, ולהיפרע מאותו אדם.

כעת יכולים אנו להבין, מדוע היה על בַּלְעָם לראות רק את קצהו של עם ישראל ולא את כָּלוֹ. המלה קֶצֶה מייצגת את השוליים הקיצוניים השליליים, את הקוצים שבשולי העם, ורק בהם רוצה בלעם להתמקד. הוא עובר על דברי חז"ל "הווה דן את כל האדם לכף זכות", ואינו רוצה לראות את המכלול, כדי שהכף לא תיטה "חלילה" לכף זכות. הוא מכנה את עצמו "שְׁתֵּם הָעֵינֹו" דהיינו, אוטם את עינו מלראות כל דבר חיובי וטוב בעם ישראל. ובָּלָק, מרגיע אותו באשר למקום אליו הוא לוקח אותו, "אֶפְסָ קֶצֶהוּ תִרְאֶה וְכֹלֹ לֹא תִרְאֶה". כי יודע בלעם, שאם יראה את כל ישראל, כָּלִיל המעלות, לא תוכל קללתו לתפוס. כדי לחזק ולהעצים את הקטרוג, הוא מעלה קרבנות כדי להבליט "אהבת הבורא" המפעמת בו כביכול, לעומת אותו "מוקצה מחמת מיאוס", בו הוא מנסה להתמקד. ובסייעתא דשמיא, בַּלְעָם בא לקלל ומצא את עצמו מברך, "מֶה טְבוּ אֶהְיֶיךָ יַעֲקֹב...".

מהו עניינה של הַבְּרָכָה? השורש ב.ר.כ מופיע בתורה לראשונה, ביום החמישי לבריאה ומתייחס לפרייה ורבייה, "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹקִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ". דבר זה מלמד על הַבְּרָכָה, שמהותה הכפלה וריבוי, של טוב קיים. מהות זו מרומזת גם באותיות השורש ב.ר.כ, המאופיינות בתכונה ייחודית מספרית, שאין באף אחת מהאותיות האחרות. כל אחת מאותיות אלה מייצגת ערך מספרי כפול מזה שמייצגת האות הקודמת לה באלף-בית (א+א=ב, ק+ק=ר, י+י=כ). לכן, כדי להתברך בדבר מה, חשוב שברשותו של המבקש להתברך, ימצא כבר, וְלוּ מעט, מאותו דבר מבוקש, השייך לו. כלומר שנכון לעשות קודם השתדלות להשיג בדרך הטבע, ורק אחר כך לבקש שתשרה בו הַבְּרָכָה (במעשה ידיו, בממונו ובכל אשר לו).

ומכיוון שחשיבות רבה יש לראייתו של הזולת, את מה שברשותנו, עלינו להיזהר שלא להכשיל את הזולת, ב"לא תחמד" למשל. אדם המפגין את עשרו לראווה, כמו 'מנקר עיניים' וגורם לאחרים לחוש קנאה כלפיו. קנאה זו מתַרְגְּמֶת למעין טרוניא, שכדי להצדיק אותה, מעלה "הַמְקַטֵּר" (המקטר) כל מיני חסרונות של אותו בעלים, חסרונות השוללים לכאורה את ההצדקה, לזיכוי בשפע כה רב. עין רעה זו, אכן עלולה להשפיע לרעה. לכן הורונו חז"ל לנהוג בצניעות, "אין הַבְּרָכָה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין".

מאידך, כדי שהברכה תתפוס, כדאי לקיים את דרשת חז"ל, "טוב עין הוא יְבָרֶךְ". כלומר, שכדי לברך מישהו באמת, לא די בכך שהמברך יקרא את הברכה מן הנייר, או יחזור "כמו תוכי" על נוסח השגור בפיו, אלא, עליו להעריך את המתברך באמת, ולראות בו מי שאכן ראוי לכל הטוב שהוא מבקש להרעיף עליו. ברור שאם בתוך תוכו אין הוא מעוניין שחברו יצליח יותר ממנו, או יהיה עשיר ממנו, אזי אין זו ברכה. וכאשר נזכה בע"ה להיות 'טובי' עין, אזי נוכל לברך באמת, מכל הלב והנשמה, ואז עשויה ברכתנו להתקבל. ועל ברכה הבאה מעומק הלב, אמרו חז"ל, "לא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך". אל תזלזל בברכתו של אדם פשוט, אף אם אינו רב גדול או צדיק יסוד עולם, שהרי "קרוב ה' לְכָל קְרָאִיו לְכָל אֲשֶׁר יְקָרְאוּ בְּאֵמֶת".

בלק מבקש מַבְלָעִם "לְכָה נָא אָרְה לִי אֶת הָעֵם הַזֶּה". מה פשר השימוש בשורש זה? לפי הפשט, מדובר בשורש א.ר.ר, המקביל ל-ק.ל.ל. מדרש רבה מביא גם חלופה אחרת, המשייכת את הפועל לשורש א.ר.ה. משמעותו של פועל זה היא איסוף תאנים, בדומה לבציר ענבים ולמסיק זיתים. ומדוע נבחר שורש זה דווקא? מה מייחד את אריית התאנים, לעומת בציר הענבים ומסיק הזיתים למשל? פעולת האיסוף של הפירות האחרים, נעשית כמבצע רציף. עוברים מגפן לגפן למשל, ובוצרים את כל האשכולות. כל האשכולות מבשילים באותו המועד, פחות או יותר. מה שאין כן לגבי התאנה. בקיץ מבשילות התאנים בקצבים שונים מאוד, ובכל אחד מעצי התאנה, מצויות בו בזמן, תאנים בשלות העומדות לנשור בכל רגע, מחמת כובדן, ופגים, הרחוקים מאוד מהבשלה. לכן, בנויה אריית התאנים על סיבוב יומיומי בין כל עצי הפרי, ואיסוף של התאנים הבשלות בלבד, עד תום העונה.

מכיוון שברור לַבְּלָק, שלא ניתן לפתור את הבעיה שלו עם העם הנבחר של הקב"ה, בעימות רוחבי וחזיתי, הוא חושב על "פתרון זוחל", לטווח ארוך. הוא כמו אומר לַבְלָעִם, ידוע לך שכוחו של עם ישראל באחדותו. כל יהודי הוא בגדר אות בספר תורה, ודי בחסרונה של אות אחת, כדי לפסולתו את הספר כולו. הבה נאמץ איפוא את גישתו של עמלק, "אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדָרְךָ וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחֻשָׁלִים אַחֲרֶיךָ". די לי בתאנים בודדות, ביהודי מפעם לפעם, כדי להחליש את עם ישראל ולפורר אותו, עד כדי הבסתו בסופו של התהליך. בַּלְעָם קולט את המסר, אך עושה שימוש בשורש אחר, "מֵה אֶקֶב לֹא קֶבֶה אֶל...". הוא משתמש בשורש נ.ק.ב. די בנקב קטן בתחתית הספינה, כדי להטביע אותה. הוא מחפש לפרוץ את הפרצה הקטנה בסכר, ולגרום לשטפון. אך עם כל ה"קלות" שבקללה, "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִשָּׁן שׁוֹמֵר עֲשָׂרָאֵל". במידה כנגד מידה, עוד קודם שפתח בלעם את פיו, ניקב הקב"ה את לשונו המושחזת, ובלשון חז"ל "שם חכה בפיו", "וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹקֵיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לַבְּרָכָה".

דבר חסידות

אל תהי דן יחידי (מסכת אבות): כאשר אדם דן את עצמו ובודק את מצבו הרוחני, אל יעשה זאת בינו לבין עצמו. ייקח לו חבר, שיעזור לו להעריך את עצמו באמת. (ליקוטי שיחות - הרבי מליובאוויטש)

שבת שלום ומבורך

10/11

אם ברצונך לקבל את הגיליון במייל או במסרון, אנא פנה אל hhananme@gmail.com או לטלפון 052-569-9691.